

„A kreatív munkahelyeket kínáló cégek kiemelkedését támogató iparpolitika jelentősen járulhatna hozzá a tudás itthoni hasznosulásához”

Interjú dr. Csath Magdolna egyetemi tanárral

DOI: 10.14267/VILPOL2024.02.03

Csath Magdolna a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet 1966-ban végezte el, 1967–68-ban alkalmazott matematikát tanult az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1969-ben megnyerte a magyar televízió által rendezett „Fiatalkok Közgazdasági Versenye” országos vetélkedőt. 1972–73-ban elvégezte a London Business School (Anglia) MBA programját. 1996-tól habilitált doktor gazdálkodástudományból a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen. A közgazdaságtudomány doktora fokozatot az MTA-nál szerezte 1991-ben. 1999 és 2002 között Széchenyi professzori ösztöndíj segítette oktató-kutató munkáját. Öt évig az USA-ban, egy évig Nagy-Britanniában oktatott. Az USA-ban elnyerte a „L. J. Buchan Distinguished Professorship Award” díjat. 2028-ban Szent-Györgyi Albert díjat, 2015-ben „A magyar gazdaságért” kitüntetést kapott. 2015-ben a „Magyar Érdemrend Tisztikereszt”-jét, 2023-ban pedig a „Magyar Érdemrend Középkereszt”-jét kapta meg. A mindenáron való növekedéssel szemben a fejlődés híve. Véleménye szerint a gazdaság van az emberért, és nem az ember a gazdaságért. Különösen foglalkoztatja a magyar gazdaság tudásra, innovációra, emberre építő fejlesztésének lehetősége. Több mint 100 publikációja jelent meg itthon és külföldön. A Kairosz Kiadónál 2015-ben jelent meg a „Rendszerváltás a gazdaságban, avagy hogyan tűnt el a magyar ipar”, illetve a 2014-ben a Nemzeti Köszolgálati Egyetem gondozásában a „Közgazdaságtan: Társadalom-gazdaságtan, makroökonómiai alapok” című könyve, utóbbinak szerzője és szerkesztője is. Legtöbbet idézett könyve a „Stratégiai tervezés a 21. században”, a „Versenyképesség menedzsment” (Nemzeti Tankönyvkiadó 2010) és a 2023-ban megjelent „Versenyképességi mozaik” (Akadémiai Kiadó). Fontos friss írásai a „Növekedési vagy fejlődési csapda” (Hitelintézeti Szemle 2022.21.2.) és a „Nem-megfogható beruházások és vagyon a tudásgazdaságban” (Hitelintézeti Szemle 2023.22.4.). A Nemzeti Köszolgálati Egyetem magántanára és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kutatóprofesszora. 2017 és 2022 között a Nemzeti Versenyképességi Tanács tagja.

Kulcsszavak: iparpolitika, iparstratégia, versenyképesség, hozzáadott érték

Világpolitika és Közgazdaságtan: Mostanában gyakran előkerül az iparstratégia kifejezés: Mit jelent az iparpolitika, iparstratégia a gazdaságpolitika egészében? Milyen eszközöket és célokat lehet meghatározni az iparpolitika területén?

Csath Magdolna: Az iparpolitika nagyon régi fogalom. Lényegét tekintve az ipar szerepének kijelölését jelenti a gazdaságban, majd ennek alapján a fejlődését segítő célok kitűzését és a célok elérését segítő eszközök megválasztását is tartalmazza. Soha nem volt azonban pusztán gazdasági természetű kérdés, hiszen az ipar állítja elő a gazdasági erőre támaszkodó geopolitikai szerepvállalást alátámasztó hadiipari eszközöket is. Alakításában ezért nagy szerepe van a céges lobbierőnek. Erre látunk példát napjainkban az orosz-ukrán háború és a gazdatüntetések kapcsán egyaránt. Az orosz-ukrán háború hatalmas üzlet a hadiiparnak, a gazdatüntetések okai között pedig felfedezhetjük az európai ipari, főleg autó- és gyógyszeripari lobbierő által hajtott olyan szabadkereskedelmi megállapodásokat, mint például a tervezett EU-Mercosur Kereskedelmi egyezmény, amely megnyitná a dél-amerikai piacokat az európai ipari termékek, például a német autók és a francia gyógyszeripari termékek előtt. Cserében viszont korlátozások nélkül áramolhatnának Európába a dél-amerikai mezőgazdasági termékek, kiütve az EU-s gazdákat saját piacaikról. Tudjuk ugyanis, hogy a gazdálkodók az EU-ban olyan korlátozások közepette működnek, amelyek Dél-Amerikában nem léteznek. Ezért sokkal olcsóbban tudnak termelni, mint az európai gazdák. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az európai gazdák államilag torzított piaci helyzetben vannak, így nem egyenlő feltételekkel indulnak a piaci versenyben. Megjegyezhetjük azt is, hogy a „zöldítést” túlhajtó európai vezetést ez esetben az sem zavarja, hogy mekkora ökológiai lábnyoma van a dél-amerikai élelmiszer Európába szállításának a helyben termeléssel összehasonlítva. A példa arra mutat rá, hogy a mindenkori iparpolitikai lépéseket nem feltétlenül szakmai megfontolások irányítják. Ez megmutatkozik az iparpolitika mellett szóló érvekben is. A tipikus érvek: a nemzetközi felzárkózás elősegítése, a versenyképesség javítása és a gazdasági növekedés felpörgetése mellett ugyanis megjelenik az önállóságra, önellátásra való törekvés, illetve az ország politikai, hatalmi, nemzetbiztonsági céljainak támogatása is. Előfordulhat az is, hogy az iparpolitikát a versenyképtelen cégek, ágazatok védelmére használják, gyakran azzal az indokkal, hogy a kezdő ágazatokat nem lehet azonnal kitenni a kemény piaci versenynek, mert akkor nem tudnak megerősödni. Ezt a közelítést – ipari fejlődése kezdetén – a ma már fejlett gazdasággal rendelkező Nagy-Britannia és Franciaország is alkalmazta. Aztán amikor sikerült erős gazdasági ágazatokat kiépíteniük, megpróbálták rákényszeríteni a kevésbé fejlett országokra, hogy saját gazdaságukat szigorúan a piaci törvények tiszteletben tartásával fejlesszék, és véletlenül se próbálják alkalmazni a fejlett országok által korábban általánosan használt piacvédelmi módszereket. Részben ezen érvek érvényesítésére hozta létre a fejlett világ a WTO-t (World Trade Organization) is. De hazai példát is hozhatunk. Az EU-s csatlakozásunk feltétele volt a teljes piaci szabadság biztosítása a nyugat-európai cégek számára, viszont a kapott EU-s forrásokból tilos volt a magyar tulajdonú cégek fejlődésének, nyugati felzárkózásának támogatása. Az utóbit azzal magyarázták, hogy ez piactorzító hatású lenne. Viszont a betelepülő cégek, munkahelyteremtésre hivatkozva, szabadon használhatták a Magyarországnak juttatott EU-s forrásokat,

ami nyilvánvalóan versenyképességi hátrányt jelentett a magyar cégeknek. Jelenleg is hasonló ideológiákkal találkozunk, amikor az EU piacvédelemmel, beruházási korlátozásokkal akarja nehezíteni például a kínai vállalkozások EU-s piaci szerepvállalását, kiszolgálva ezzel a versenyképességben lemaradt EU-s cégek érdekeit.

Visszatérve a definíciókhoz, a legáltalánosabban elfogadott az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD) meghatározása, amely szerint az iparpolitika állami beavatkozás a gazdaság működésébe az ipar fejlődési-növekedési potenciáljának erősítése céljából. Főbb eszközei az adó- és támogatáspolitikai, a célzott infrastruktúra fejlesztés, valamint a kutatás-fejlesztés, beruházás támogatás. Mostanában ilyen eszköz a mesterséges piacteremtés is a vásárlások részbeni állami finanszírozásával, amire példa az elektromos autóvásárláshoz vagy a napelem telepítéshez adott állami hozzájárulás. Az alkalmazott módszerekből látható, hogy az iparpolitika szerepe csak az általános gazdaságstratégia részeként képzelhető el, hiszen a gazdaság sok ágazatból és alágazatból áll, amelyek sikeressége, versenyképessége együttesen határozza meg egy ország gazdasági versenyképességét. Ezért szükség van strukturális politikára is, amely a gazdasági szerkezet modernizációjával foglalkozik. Ennek keretében vizsgálható az is, hogy az ipar egyes alágazatai mennyire eredményesek például innováció és termelékenység tekintetében.

Összességében azt érdemes hangsúlyozni, hogy összefüggő rendszerekről van szó, amelyek összhangja biztosíthatja a gazdaság egészének hosszabb távú eredményességét, amelybe bele kell értenünk a folyamatos megújulást és a minőségi munkahelyek teremtését is.

Világpolitika és Közgazdaságtan: A mi térségünkben az elmúlt 30 évben jellemzően a monetáris politikáról és a fiskális politikáról, a költségvetésről beszéltek. Az iparpolitika újbóli megjelenése mennyiben változtatja meg a gazdaságpolitikai és a közgazdasági gondolkodást? Milyen készségekre, képességekre van szüksége a döntéshozóknak ahhoz, hogy jól használják az iparpolitikát?

Csath Magdolna: Azt gondolom, hogy a monetáris politika és a fiskális politika összhangjának állandó keresése mellett az iparpolitika kérdései is folyamatosan napirenden voltak és vannak. Készültek is iparpolitikák és iparstratégiák. Jegyezzük meg, hogy fogalmilag ezek között az időtáv tekintetében van különbség. A stratégiák általában hosszabb, a politikák pedig rövidebb időtávra készülnek. A stratégiák inkább hosszabb távon elérendő jövőképeket és az ezek eléréséhez szükséges szerkezeti változtatásokat fogalmazzák meg. Ilyen lehet például az új, nagy hozzáadott érték előállítására képes ágazatok arányának növelése a gazdasági szerkezeten belül. A politikák pedig a stratégiák megvalósítását támogatják, illetve a működési hatékonyságot javító rövidebb távú akciókat dolgoznak ki. Az elkészült állami dokumentumokat azonban inkább a véletlen szóhasználat jellemzi: például egy egyetlen évre szóló tervet is esetenként stratégiának neveznek, és készülnek iparpolitikák 5-10 évre is. Ami a tartalmakat illeti régióinkban is azt látjuk, hogy az elkészült anyagokban gyakran céges lobbierdekek fogalmazódnak meg. Jellemző egyes ágazatok tovaggyűrűző hatásainak felmérés vagy elemzés nélküli kiemelése és hangsúlyos támogatása. Nálunk ilyen kiemelt és többféle eszközzel is támogatott ágazat a járműgyártás annak ellenére, hogy továbbra is alacsony az egy cégre jutó átlagos hozzáadott érték termelése. Az Eurostat adatai szerint a járműiparban 2020-ban Magyarországon az egy cégre jutó átlagos

hozzáadott érték termelés az osztrák értéknek alig haladta meg a felét, a hazai gyógyszeripar pedig csupán 44,6 százalékát érte el. Jellemzi továbbá régióinkat a „bajnokok” kinevelésére való törekvés, amit általában nem kísérik hatékonysági, megtérülési elemzések, viszont időnkénti esetlegességük jelentős piaci bizonytalanságot okoz. A hatékony iparpolitika kidolgozása erős állami szakmai-irányítási képességeket igényel ahhoz, hogy az iparpolitika hosszabb távon, a nemzeti vagyon alakulása szempontjából ne értékkivonással, hanem jelentős értékteremtéssel és innovációs és hatékonysági tovaryűző hatásokkal járjon együtt. Az iparpolitikák eredményességének feltétele, hogy sikerüljön megtalálni az egészséges arányt az állami szerepvállalás és a hatékony piaci működés között. Fontos a rendszerszemlélet, az összefüggések érzékelése, a jövőbe tekintés képessége, valamint a következetesség is. Lényeges követelményként szokták még említeni az adatalapú döntéshozatalt és a korrupciómentességet.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Mit jelent ez a gazdálkodók, vállalatvezetők számára? Az ágazatok közötti prioritás meghatározása azt jelenti, hogy aki nem „húzóágazatban” működik, annak fel kell hagynia a tevékenységgel?

Csath Magdolna: Ez nagyon nehéz kérdés. Az a cég, amelyik nincs a „kiemelték” csoportjában, nyilván eleve hátrányban van, hiszen saját piaci versenyképességét kizárólag saját képességeire támaszkodva tudja megteremteni és fenntartani. Azok a cégek, amelyek az értéklánc mentén kapcsolódni tudnak az úgynevezett „húzóágazatokban” működőkhöz, közvetve élvezhetik az azoknak nyújtott támogatások előnyeit. Azok viszont, amelyek nincsenek ebben a körben, és ezért csak piaci feltételekkel jutnak forrásokhoz, kizárólag saját képességeikre támaszkodhatnak a piaci versenyben. Tisztességes üzleti környezeti viszonyok meglétét feltételezve azonban, a közvetlen támogatások hiányán kívül, további hátrány nem érheti őket. Kár akkor éri őket, ha – tételezzük fel – azért vet ki rájuk a kormány többletadót, hogy abból a kiválasztott vállalati kört támogathassa. Például az extra profit adó kapcsán egyes elemzések arra mutattak rá, hogy piaci, de értékrendbeli szempontból is indokolatlan volt a pandémiára hivatkozva extraprofit adót vetni ki a legtermelékenyebb és leginnovatívabb magyar ágazatra, a gyógyszeriparra, miközben a járműipar, mint kiemelt ágazat – ugyancsak a pandémiára hivatkozva – újabb állami támogatást kapott.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Hogyan függ össze a versenyképesség és az iparpolitika? Mekkora a mozgástere a magyar gazdaságpolitikának ebben a kérdésben?

Csath Magdolna: Az iparpolitika és a versenyképesség több szálon is kapcsolódik egymáshoz. Az összefüggések érzékeltetéséhez fogalmazzuk meg először a versenyképesség lényegét! Egyszerűen fogalmazva a versenyképesség azt jelenti, hogy valamiben jobbak vagyunk, mint mások. A lényeg viszont az, hogy miben vagyunk jobbak, azaz, hogy mivel versenyzünk. Ezen a ponton pedig már a versenyképesség kapcsolódik az iparpolitikához, tágabb értelemben a struktúrapolitikához. Versenyezhet ugyanis egy gazdaság azzal, hogy a cégek költségeit minimalizálja, hogy ezzel minél több külföldi tőkebefektetést vonzzon be. Ez gyakorlatilag az alacsony bérek és jelentős állami támogatások stratégiája. Ezen az úton indul el általában minden feltörekvő gazdaságú ország, ettől várva a növekedés felfutását. Magyarország is ezt az utat követi. Ez megnyilvánul például abban, hogy az Eurostat legfrissebb adatai szerint a cégek számá-

ra a teljes bérköltség – bérek és járulékok együtt – Magyarországon a harmadik legalacsonyabb az EU-n belül. Ez a stratégia egy ponton túl azonban fenntarthatatlanná válik, és olyan fejlődési csapdába vezet, amely előbb-utóbb a növekedést is akadályozza. Az új fejlődési út, amelyre például Dél-Korea vagy Kína is átállt, a tőke- és tudásimport helyett a helyi tudásvagyon bővítése, az innovációba és oktatásba való befektetések növelése és ennek bázisán az erős nemzeti ipar és egyéb új ágazatok megteremtése. Az az ország ugyanis, amely hosszú távon is a külföldi tőkebefektetésekkel akarja bővíteni gazdaságát, növeli annak kitettségét, függőségét. Csak az erős hazai tulajdonú gazdaság képes igazán ellenálló, válságálló lenni egy jelentős változásokkal jellemezhető nemzetközi környezetben. Az olcsósággal való versenyzés egyébként a költségvetési egyensúly megteremtését sem segíti, hiszen egyrészt az alacsony adó, másrészt az alacsony bérek miatt kevesebb a bevétele, a jelentős állami támogatások miatt pedig nőnek a kiadásai. Ráadásul a profit repatriálás miatt a GDP-nél fontosabb mutató, a GNI értéke is romlik. Összefoglalva az elmondottakat, a mindenkori ipar- és struktúrapolitika jelentősen befolyásolja a nemzeti szintű versenyképességet, sőt ki is élezheti az ellentétet a vállalati és a nemzeti versenyképesség között, ha úgy növeli a külföldi befektetők versenyképességét, hogy azzal rontja a nemzetgazdaságét. A nemzetgazdasági versenyképesség javítása ugyanis nemcsak a befektetők profitjának növeléséről, hanem a nemzeti vagyon egészének gyarapításáról is szól.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Az Európai Unióban gyakran használják a kettős átmenet (twin transition) fogalmát, ami a digitalizációt és a zöld átmenetet jelenti egyszerre. Hol tart ebben a magyar gazdaság a térséghez és az Európai Unió egészéhez viszonyítva?

Csath Magdolna: Először vázoljuk röviden, hogyan jutott el az EU a kettős átmenet politikához! Az EU az idők előrehaladtával gyakran változtatta iparpolitikája hangsúlyait. A változtatást az esetek többségében az eredménytelenség indokolta. Ami közös volt az egyes szakaszokban az a nagy országok cégeinek előnybehozása. Az egyik jelentős iparstratégiai projekt az 1977-ben indult Airbus gyártás volt, ami végülis nem lett igazi siker. De jelentős támogatást kapott a francia számítógép ágazat is. Az egyes ágazatok támogatása mellett a horizontális politikák, mint például a kutatás-fejlesztési együttműködések támogatása is folyamatosan jellemzi az EU-t. 2000-ben elindította a lisszaboni stratégiát, amelynek alapján 2010-re az EU-nak a világ legversenyképesebb tudásalapú, jó munkahelyeket teremtő régiójává kellett volna válnia. Ehelyett 2008-ban jött a gazdasági válság és a recesszió. Ez újraélesztette az ipar felé fordulást: 2012-ben új stratégia készült, erősen az iparra koncentrálva. Az anyag így kezdődött: Európának iparra van szüksége. (A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery 2012).

Az anyag célként tűzte ki, hogy a GDP termelésében az ipar 2020-ra érje el a 20 százalékos arányt. Megjegyezhetjük, hogy ez sem jött össze: a 2020-as érték 17,7 százalék lett. Igaz, vannak országok, amelyekben az ipar GDP-hez való hozzájárulása ennél magasabb: Csehországé például 24,5, Lengyelországé 22,3 és Németországé 21,7 százalék. (2022 évi adatok). 2019-ben elkészült a zöld megállapodás, mint új növekedési stratégia, majd 2020 márciusában az új európai iparstratégia (New Industrial Strategy for Europe), amely már fő célként tűzte ki a zöld és digitális átállást is. Azonban ezt a stratégiát is – elsősorban a COVID miatt – már 2021 májusában átírták. Az új iparstratégia középpontjába most az ellenállóképesség (resilience) erősítése

került, nagy hangsúllyal az egészségügyi és digitális technológiákon. Ez az anyag már erős protekcionista elemeket tartalmaz: elsősorban az energia- és egészségügy területén a függőség csökkentését Oroszországtól és Kínától. Azóta készült egy „chip-törvény” (2022. február) és egy kritikus nyersanyagokkal kapcsolatos törvény (2023. március) is. A Bizottság elnöke pedig további olyan törvények előkészítését ígérte, amelyek mind Európa gazdasági ellenállóképességének erősítését fogják szolgálni. Ebből a rövid áttekintésből láthatjuk, hogy inkább a hangsúlyok változása, újabb és újabb törvények, „papírok gyártása” jellemzi inkább az EU-t, mint az igazi stratégiaalkotás. A legfrissebb, mindösszesen 17 oldalnyi új stratégia 2023. március 10-i dátumú, és az „Új ipari stratégia Európa számára” címet viseli (A New Industrial Strategy for Europe). Ez már „ikerátalakulásról”, ökológiai és digitális átrendeződésről, a lineáris helyett a körforgásos gazdaságra való áttéréstől beszél erős EU-s szuverenitási törekvés mellett, az ipar vezető szerepének megtartásával. Konkrét célként azt fogalmazza meg, hogy Európa 2050-re legyen klímasemleges, és a digitalizáció területén kerüljön vezető pozícióba. Egyértelmű feladatokat azonban nem tartalmaz a 17 oldalas anyag, kivéve, hogy a sikerhez még több egységesítésre, központi irányításra van szükség. Az látható, hogy a különböző stratégiákat nem az előre gondolkodás, az előre tervezés, sokkal inkább az újabb és újabb válságokra való utólagos reagálás jellemzi, miközben nem kezelik az európai gazdaság valós problémáit, például az innováció és tudásfelhalmozás terén látható lemaradást, ami pedig a romló termelékenységben és versenyképességben is megmutatkozik. A változó stratégiai prioritások miatt nem könnyű ezeket az iparpolitikai elgondolásokat nemzeti szinten követni. Az is gond, hogy az egyes országoknak eltérő a gazdasági szerkezete, új érték termelő képessége, és ezekhez kapcsolódva gazdaságuk anyag- és energiaigényessége. Magyarország javította gazdasága energiaigényességét, de az még mindig nagyon magas. Ez a helyzet az anyagigényességgel is. De a többi V4 ország sincs nagyon jó helyzetben. A magyar lemaradás a digitális megoldások alkalmazása területén is jelentős. Ennek fő oka, hogy a beruházások elsősorban „hardverbe”, azaz hálózatfejlesztésbe, rendszerek beszerzésébe történnek, a „szoftverbe”, vagyis az alkalmazáshoz szükséges tudásba nem. Megemlíthetjük például, hogy az iskolák nagyon sok ingyen digitális eszközt kaptak, de az okos használatot segítő képzés a tanárok és a diákok esetén egyaránt elmaradt. Megjegyzendő, hogy közben a „hardverek” is előregszenek, és frissítésük újabb beruházási összegeket igényel. A „zöldítést” és a digitalizáció alkalmazását gyorsíthatná a kutatás-fejlesztés nagyobb támogatása. Azonban e területen 2022-ben visszaléptünk: a 2021. évi 1,64 százalékról 2022-ben 1,39 százalékra csökkent GDP arányosan a K+F ráfordításunk. A V4-ek között ennél alacsonyabb értéket csak Szlovákiában találunk. A 25-64 éves korcsoportban felnőttképzésben részt vevők aránya tekintetében pedig utolsó előttiek vagyunk a V4-ek között (7,9 százalék 2022-ben), ami nyilván hátráltatja azt, hogy a munkavállalók hozzájussanak a digitális eszközök alkalmazásához szükséges új tudáshoz. Ami pedig a zöld átállást illeti, a környezetgazdálkodási ágazatunk GDP-hez és exporthoz való hozzájárulása tekintetében az utolsó helyen vagyunk a V4-ek között.

Világpolitika és Közgazdaságtan: Melyek a környező országok iparpolitikájának legfőbb jellemzői?

Csath Magdolna: A környező országok hasonló helyzetből indultak a rendszerváltáskor mint Magyarország. Sőt fejlesztési stratégiájukban is nagy volt a hasonlóság: elsősorban a külföldi tőkebefektetésekre építve próbálták a GDP-t növelni. Különbség azonban már a legelején érzékelhető volt: se az akkori Csehszlovákia, sem Lengyelország nem adta gazdaságát akkora arányban külföldi érdekkörbe, mint Magyarország. Azóta elsősorban a tudás szerepének értékelésében látunk jelentős különbségeket, vagyis abban, hogy a gazdaság versenyképességét, főleg a csehek és a lengyelek próbálják egyre jobban tudásalapúvá tenni. Ez látható például abból is, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya a 25-34 éves korcsoportban Csehországban 34,6, Lengyelországban 40,5, Magyarországon pedig csupán 31,9 százalék. (2022. évi Eurostat adat).

A GDP arányos kutatás-fejlesztési ráfordítások értéke Csehországba 1,96, Lengyelországban 1,46, Magyarországon pedig csupán 1,39 százalék (2022. évi Eurostat adat). A helyi tudásteremtés szempontjából fontos a természettudományos területen tanulók száma. Ez az érték tízezer lakosra vetítve Csehországban 20, Lengyelországban 13, Magyarországon pedig csupán 9 fő (2021. évi Eurostat adat).

Az úgynevezett STEM területen, azaz a tudományos, technológiai, műszaki és gyártási területen végzettek száma pedig 1000 lakosra vetítve a 20-29 éves korcsoportban Csehországban 16, Lengyelországban 18, Magyarországon pedig csupán 13,5 fő (2021. évi Eurostat adat). A fejlődési útban látható különbségek valószínűleg hozzájárultak ahhoz, hogy 2022-re az egy főre jutó GDP az EU-s átlaghoz mérve Csehországban elérte a 79 százalékot. A magyar érték 76, a szlovák pedig 71 százalék (2023. évi Eurostat adat).

A konkrét értéket tekintve az egy főre jutó GDP vásárlóerő paritáson 2022-ben Csehországban 32 ezer, Lengyelországban 28,2 ezer, Magyarországon 27 ezer és Szlovákiában 25,2 ezer euró (2024. évi Eurostat adat). 2000-ben a cseh érték még 13,5 ezer, a lengyel 8,9 ezer, a magyar 9,8 ezer, a szlovák pedig 9,4 ezer volt, vagyis 22 év alatt a cseh érték 18,5, a lengyel 19,3, a magyar 17,2 és a szlovák 15,8 ezer euróval nőtt. A magyar javulási értéknél csak a szlovák alacsonyabb. Ezekkel az értékekkel Magyarország 2000-ban az EU-n belül még a 19. helyen volt, 2022-re viszont a 21. helyre csúszott le, vagyis 2 hellyel rontotta pozícióját.

Ami a konkrét iparpolitikát illeti, ilyen Csehországnak és Lengyelországnak van. Mindkét ország hangsúlyozza a tudással és innovációval való versenyzésre való áttérés fontosságát, és a gazdasági szerkezet korszerűsítését a meglévő ágazatok termelékenységének javításával és új, főleg a zöldgazdasághoz köthető cégek indításával.

A cseh anyagok esetén fontos elem, hogy jelentős állami támogatást csak nagy hozzáadott értéket előállító csúcstechnológiás és jól fizető munkahelyeket teremtő cégek, illetve a hazai KKV szektor szereplői kaphatnak. Az innovációt nem cégenként, hanem céghálózatok, klaszterek mentén támogatják hangsúlyozva, hogy a klaszterek képezzenek minél hosszabb érték-láncokat, és legyenek bennük kevésbé fejlett országrészben működő cégek is. Kiemelt elem az iparpolitikában továbbá az is, hogy a közbeszerzés során nem az alacsony árajánlat, hanem az

innovációtartalom és a minőség a döntő szempont. A lengyel iparpolitika is hangsúlyozza az értékláncon való előrelépés, a tudással és minőséggel való versenyzés fontosságát. Továbbá diverzifikáció segítségével tervezik rugalmasabbá, ellenállóbbá tenni a gazdaságot. Az egyik hangsúlyossá váló ágazatuk az élelmiszeripar. Ez már a magyar piacon is érzékelhető: tele vannak a boltok lengyel almával és zöldségfélékkel. A lengyel cégek és a lengyel márkák („Polish brand”) erősítése, az exporton belül a lengyel termékek és szolgáltatások arányának növelése is hangsúlyos cél. Jó példa erre a Solaris elektromos buszgyártó cég, amely 24 országba exportál különböző elektromos buszokat és trolikat. Hol van már a magyar Ikarus, tehetnénk fel a kérdést!

Mindehhez nagy szerepet szánunk a tudás beruházásoknak azzal a szlogennel, hogy „izzadság helyett az alkotást” kell a középpontba állítani. Ehhez az egész társadalom tudásszintjét emelni tervezik: „high competency society” elérése a cél. Támogatást csak olyan cégnek adnak, amelyik tevékenységével hozzájárul a nemzeti célok eléréséhez.

A Világbank egyik Lengyelországról szóló jelentése (Lessons from Poland, Insight for Poland, WB, 2017) arra mutat rá, hogy a lengyel iparpolitika sikerének tekinthető, hogy 2000-2014 között a gazdasági növekedés már nem a foglalkoztatás bővülésének, hanem a tudásberuházások támogatta termelékenység javulásnak volt köszönhető. Végül a lengyel iparpolitika is hangsúlyozza a regionális különbségek csökkentésének fontosságát. A lengyel iparpolitika termelékenység-növelő céljaira különösen fontos figyelni. Hiszen a hazai szemlélet még mindig a foglalkoztatás bővítését erőlteti, ráadásul már a foglalkoztatás bővítése nem is újabb magyar munkavállalók munkába állásával, hanem külföldi vendégmunkások toborzásával valósul meg. Ez pedig rontani fogja az egyébként is alacsony magyar termelékenységi szintet.

Világpolitika és Közgazdaságtan: A magyar vállalatok alkalmazkodási folyamatukban mennyire támaszkodnak a humán erőforrás fejlesztésére a térség többi országához képest? A hazai egyetemi szféra hogyan segíti ezt az alkalmazkodást?

Csath Magdolna: A magyar vállalatok egyre nehezebben jutnak a szükséges tudású munkavállalókhoz. Ennek fő oka a korábban bemutatott gyenge humán pozíciónk. Hangsúlyoznunk kell ismét a felnőttképzés terén meglévő jelentős lemaradásunkat is. De az okok között a képzett szakemberek elvándorlását is említhetjük. Az elvándorlás okai között a továbbfejlődést is biztosító és jól fizető állások hiányán kívül megtalálhatjuk az oktatási és egészségügyi rendszer problémáit is. A továbbfejlődési lehetőségek hiányát mutatja, hogy Magyarországon alacsony az ilyen lehetőségeket kínálni tudó innovatív cégek aránya. Az Eurostat adatai szerint Magyarországon a cégek 32,7 százaléka tekinthető innovatívnak. A cseh érték 56,9, a lengyel 34,9 százalék. A külföldön munkát vállaló két fő célországban, Németországban és Ausztriában pedig ez az érték 68,8 és 60 százalék. A hazai egyetemek, ahogyan azt a legutóbbi átalakítások kapcsán is hangsúlyozták, célul tűzték ki a gyakorlatiasság erősítését, és ezen keresztül a munkaerőpiac azonnali igényeinek kielégítését. Ezzel azonban inkább a betelepülő külföldi cégeknek, mint a magyar vállalkozásoknak igyekeznek kedvezni. Viszont az olcsó munkaerőt versenyelőnyként használó betelepülő cégek – utalva a lengyel iparpolitika megállapítására – inkább „izzadságot” és kevésbé alkotást és kreativitást várnak el a munkavállalóktól. A magyar vállalatok körében pedig, ahogyan arra az Eurostat adatok utalnak, szintén kevés azon cégek aránya, amelyek

innovativitással versenyeznek, és ehhez várnak kreatív munkavállalókat, akiket meg is tudnak fizetni. Egy korábbi felmérésünk során azt is tapasztaltuk, hogy ha mégis jó szakembereket sikerül felvennie egy kisebb vidéki magyar cégnek, akkor a közelben lévő multi azonnal ráígér arra a fizetésre, amit a magyar cég tud adni, és ezzel elcsábítja a jó munkaerőt. Összességében azért azt állapíthatjuk meg, hogy a kiemelkedően kreatív, alkotó szakemberek közül sokak számára a külföldi munkavállalási lehetőség továbbra is vonzó marad. Viszont egy, a diverzifikációt, az új, kreatív és jól fizető munkahelyeket kínáló cégek betelepülését, illetve itthoni kiemelkedését támogató struktúrapolitikai stratégia és iparpolitika jelentősen járulhatna hozzá a tudás és képességek itthoni hasznosulásához. Továbbá sokkal jobban be kellene kapcsolni az egyetemeket a felnőttképzésbe. Svédországban például, ahol a 25-64 éves korcsoportból a felnőttképzésben résztvevők aránya a magyar 7,9 százalékkal szemben 36,2 százalék, teljesen ingyenesen bárki részt vehet az egyetemek által kínált szakmai továbbképzésben. Ez egyrészt jelentős társadalmi szerepvállalás az egyetemek számára, másrészt hozzájárul a munkavállalók tudásának frissen tartásához és az új technológiák gyorsabb alkalmazhatóságához.

Köszönjük a beszélgetést!